

Manipulert

Nina Strand

journalist i Tidsskrift for Norsk psykologforening

Radikalisert ungdom har vært utsatt for et identitetsovergrep, mener Cathrine Moestue.

– *Du sier at normalpsykologien kan gi svar på hvorfor ungdommer blir radikalisert?*

– Dette er en prosess hvor vanlige sosiale mekanismer ligger bak. Vi må gå til vår kunnskapsbase og det vi vet om beslutninger og holdningsendring. Sosialpsykologiens Stanley Milgram har dokumentert hvordan vi mennesker er tilbøyelige til å være lydige mot autoriteter i en slik grad at forsøkspersoner ga folk det de trodde var livsfarlige elektriske støt, fordi en «overordnet» sa de skulle gjøre det. Dette funnet er blitt bekreftet gjentatte ganger senere. Men i Milgrams forsøk kjente ikke forsøkspersonene lederen fra før. Tenk deg den økte kraften i dette hvis lederen er en du beundrer, en du tenker har mer kunnskap enn deg! En annen mekanisme er gruppepress. Forskningen til Milgram og Solomon Asch er viktig, fordi den viser oss snarveiene til beslutning når vi er usikre. Da ser vi etter hva venner og andre vi stoler på, tenker og gjør. Denne dynamikken forsterkes i tenårene fordi man er særlig usikker. De sosiale bevisene blir ekstra viktige. Det mener jeg vi snakker for lite om.

– *Du vil snakke om manipulering?*

– Ja, jeg mener vi starter feil sted når vi leter etter forklaringer i den enkelte personens liv og forhistorie, istedenfor å forstå det sosiale presset de blir satt under der de tar sine valg. Undersøker vi situasjonen, så får vi øye på det vanlige, det de har felles med andre barn. Foreldre og venner sier ofte at det har vært gode gutter, med mye omsorg og sosialt engasjement. Ungdommene kan ha hatt problemer, men viser samtidig at de har ressurser. Og så reiser de av gårde, fulle av entusiasme, tar på seg oppgaver de får og hengir seg til en sak. Jeg mener de har vært utsatt for en svindel, et slags identitetsovergrep. Dette kan vi psykologer forstå, fordi vi vet noe om hva det vil si å bli utsatt for overgrep.

– *Hvordan skjer manipuleringen, og hvorfor treffer den de unge?*

– Det er mange veier inn, men noen blir aktivt rekruttert. Det er normalt å være usikker og periodevis ensom når man er ung. Så kommer en voksen og sier at du har potensial. En som ser deg, og vil vite hvem du er. Som lytter til deg i timevis og snakker med deg om grunnleggende og viktige temaer. Gir deg tro på deg selv. Her ligger det en enorm kraft. Radikale rekrutterere velger nok ofte de som er sårbare. Men årsakene ligger ikke her. Dette er systematisk manipulering.

– *Jeg ser fascinasjonen, men hvordan holder de på ungdommene?*

– Isolasjon er nøkkelen. Det skjer en gradvis utvikling hvor den unge tar mange små valg. Radikalisering handler mye om å fjerne tvilen. Det første mentoren gjør, er å isolere deg. Du mister kontakten med foreldrene og gamle venner. Du tror du tar egne valg og at du har fått en «spesiell» kunnskap, men valgene er styrt for å få full kontroll på deg. Ordet hjernevask er ikke beskrivende fordi det høres ut som en passiv prosess, for i virkeligheten er prosessen aktiv, hvor den enkelte hjernevasker seg selv. Psykologer kjenner det som kognitiv dissonans. Jo mer vi har investert i noe, desto mer holder vi fast ved det. Disse ungdommene betaler en høy pris, fordi de kutter bånd med tidligere verdier og alle som er glad i dem, for å knytte seg til en ny men «falsk» familie.

– *Alarmklokkene ringer ikke?*

– Vi må forstå hvordan isolasjonen virker. Når de unge reiser til Syria, er de bare omgitt av likesinnede. Den de var, synes å være borte. Vi tenker dårlig når vi er sultne og slitne, og hjernen vår

trenger informasjon og ro for å ta gode valg. Begge deler mangler for disse unge, som tar valg under høyt stress og opphisselse etter å ha blitt sterkt påvirket gjennom blant annet besettende filmer med dommedagsprofetier.

– *Mange vil forklare radikaliserings med fattigdom og diskriminering?*

– Vi har mye forskning som viser hvordan det å være marginalisert og diskriminert virker på oss.

Men det er ingen enkel årsakssammenheng mellom det å være fattig og å bli radikalisert. I 40 år har man forsket for å finne en typisk «terrorist-profil», uten å finne den. De radikaliserede ungdommene i Lisleby i Fredrikstad var venner og naboer. Hvordan var det i St. Denis, Paris? Kanskje var terroristene også her først og fremst naboer og venner. Terrorforsker Thomas Hegghammer sier at unge ofte blir radikalisert i vennegjenger. Foreldrene på sin side mener barna deres er hjernevasket. Foreldrenes forklaring blir ofte avvist, men jeg mener de har rett.

– *Hvordan forebygge radikalisering blant norsk ungdom?*

– Jeg mener kunnskap om manipulasjon må inn i skolen. Vi må lære ungdom å tenke kritisk, og stille spørsmål ved autoriteter. Vi må lære dem om veiene til beslutning, slik eksempelvis Kahneman har vist. Få frem at snarveier kan være gode hvis veilederen er klok og vil en vel. Dette må læres på en praktisk måte i skoledagen, og det må øves på. Det er nok særlig denne tørrtreningen på livet som mangler i dagens skole.

– *Hva med dem som allerede er på vei inn i radikaliserede miljøer?*

– Når ungdom grubler, må vi møte dem der de er. Gi dem rett i at det er mange paradokser og problemstillinger. Og vi må lytte. Dagens unge er mye alene på nettet, og vi snakker kanskje for lite med barna våre om eksistensielle utfordringer de møter.

– *Ikke advare og forklare altså?*

– Nei, det er nettopp denne fellen vi voksne går i. For hvis rekruttererne bruker 100 timer i samtale med ungdommene, må vi bruke minst 150. Det er ikke nok med en enkelt bekymringssamtale. Men den viktigste intervensjonen er tverrfaglig arbeid blant fagfolk, som psykologer, sosiologer og politi. Psykologer har gode atferdsprogrammer, for eksempel multisystemisk terapi, som kunne vært brukt. Og velkjente intervensjoner som det å skape kontakt med en bestemor eller en onkel som den unge har tillit til. Englene i nettverket deres. Det hadde vært flott å se disse metodene brukt også i forebyggingen av radikalisering.

Hvorfor NÅ?

- Etter terrorhandlingene i Beirut og Paris går debatten: Hva gjør at norske ungdommer tiltrekkes av radikale og ekstreme bevegelser?
- Cathrine Moestue er psykolog, spaltist og høyskolelektor ved Høyskolen Kristiania, Institutt for ledelse og organisasjon. Hun interesserer seg spesielt for radikalisering blant norsk ungdom.